

ВПЛИВ АРХІТЕКТУРИ ПРОМИСЛОВОЇ СПАДЩИНИ НА ВИЗНАЧЕННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП

© Черкес Б.С., Нетужилова Н.В., 2012

На прикладі наукових робіт європейських вчених у статті проаналізовано основні аспекти трансформації промислової спадщини. Розглянено вплив історичного середовища на формування ідентичності громади та вплив пам'яті місця на трактування культурної спадщини.

Ключові слова: культурна спадщина, промислова спадщина, трансформація, місця пам'яті.

On the example of scientific works of the European scientists the article analyzes the basic factors of industrial heritage transformation. The influence of the historical environment on the society's identity and the influence of the place of memory on the perception of cultural heritage is studied.

Key words: cultural heritage, industrial heritage, transformation, places of memory.

Постановка проблеми

Європейський досвід доводить, що культурна спадщина дуже важлива для визначення ідентичності певних соціальних груп. Більше того, ареали промислових територій є не менш значущими для урядовців та для громадськості. Проте питання трактування промислових територій в контексті культурної спадщини та можливості їхньої трансформації під інші функції залишається відкритим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Європейська наукова література розглядає промислові споруди та території як об'єкти промислової спадщини, нерозривно пов'язані з розвитком місцевості чи місця, де вони розташовані. Основною тенденцією виступає не консервація промислових споруд у їх первинному вигляді та не відродження промислових занять, притаманних цій місцевості, а навпаки, переосмислення значення території та споруди у контексті сучасного розвитку міста. Важливим є не матеріальна цінність землі чи будівлі, а ефект, якого можна досягти завдяки інтерпретації промислової спадщини.

Формулювання цілі статті

Метою статті є проаналізувати вплив історичного середовища на формування ідентичності певних соціальних груп, пов'язаних з промисловою спадщиною. Виявити чинники, що впливають на сприйняття промислової спадщини та визначити основні аспекти трансформації.

Виклад основного матеріалу

Історичне середовище та місцеві громади

У країнах західної Європи численні урядові постанови регулюють відношення історичного середовища до трансформації промислових споруд чи територій та їх збереження. Публікація уряду Великобританії «Історичне середовище: Сила нашого майбутнього» зазначає, що «історичні ландшафти чи визначні будівлі можуть стати джерелом та гордістю в контексті ідентичності певної громади та відкрити цю ідентичність для всього світу» [1]. Визначною будівлею у цьому разі може

бути, наприклад, покинений завод, який є важливою пам'яткою (орієнтиром) громади. Збереження та трансформація цієї пам'ятки може стати ресурсом створення місцевого об'єднання. Крім того, ця публікація дає рекомендації про участь міської громади під час прийняття рішень щодо впливів на міське історичне середовище. Основною думкою є те, що історичне середовище має потенціал бути комплексним об'єднувальним чинником, проте люди почуваються виключеними з процесу прийняття рішень щодо нього.

1. Історичне середовище та створення цінностей

Доповідь «Люди та місця», яку опублікувало «Історичне середовище Великобританії», розглядає аспект щодо забезпечення історичним середовищем відчуття ідентичності для людей і є важливим для процесу трансформації та оновлення місць. Ця доповідь наголошує, що значення історичного середовища в житті людей зростає. Незважаючи на те, що традиції та звичаї в теперішній час мають менше значення, ніж колись, люди все більше усвідомлюють себе через середовище, в якому вони живуть. Зазначено також, що безхарактерні анонімні місця створюють людей без відчуття коренів та належності [5].

На усвідомлення людиною себе через середовище значний вплив має інтерпретація середовища. Теорію інтерпретації ґрунтовно досліджували вчені Тілден та Говард. Основною положенням інтерпретації як науки є Тілден, який у 1957 р. визначив, що інтерпретація є «викриттям інформації» [2]. Теорія Тілдена дала поштовх новим визначенням інтерпретації. *Інтерпретацією може вважатися будь-який комунікаційний процес, покликаний виявити значення та взаємозв'язки нашої культурної і природної спадщини публічно, через пряме втручання в об'єкт, виріб, ландшафт чи територію* [3].

Можливість інтерпретувати є важливою складовою культурної спадщини, адже, за Ешверсом, цінність має не сам об'єкт чи споруда, а можливість його **довгострокового використання**. Інтерпретація культурної спадщини є засобом комунікативних ідей та почуттів, які допомагають людям зрозуміти більше про них самих та їх оточення.

Слово *інтерпретація* використовують як у філософському значенні, так і в архітектурній діяльності. Ключовою відмінністю у визначенні терміна в цих сферах науки буде те, що у *філософському значенні інтерпретація визначає, як певний індивідуум сприймає конкретні речі, поняття чи події, тоді як в архітектурі поняття інтерпретація застосовується до сприйняття об'єктів іншими людьми*. Проте, незважаючи на відмінність двох понять, спільним є те, що інтерпретація прямо залежить від попередньо набутих знань, поглядів та цінностей, які закладаються під час розвитку особистості чи громади. Кожна громада чи індивідуум залежно від соціального та ментального підґрунтя інтерпретує одні й ті самі явища по-різному.

Говард [4] вважає, що існують декілька основних ліній інтерпретації. Отже, вибираючи одну, ми відхиляємо інші. У застосуванні до трансформації промислових споруд та перепристосування промислових зон для нових невиробничих функцій ця теорія показує, що, фокусуючи увагу на архітектурі будівлі, відразу ж ігнорують життя людей, що працювали там протягом багатьох років.

Інтерпретуючи значення промислової спадщини, необхідно поставити питання «*що це дає?*» та «*кому це вигідно?*» (**impact and benefits**). Історичний контекст промислових споруд ілюструє відмінність між соціальними класами з врахуванням умов життя та праці. У переосмисленні значущості промислових територій важливо наголосити на тому чи іншому аспекті. Ігнорування історичного контексту призводить до непрофесійного вирішення проекту трансформації.

Існують два різних чинники інтерпретації: **життєвий** та **дизайнерський**. Перший відображає людський чинник, тобто гідів, мешканців тощо, другий здійснюється завдяки інсталяціям, виставкам, рекламі, лейблам, відео, музиці, інформаційним технологіям [4].

Говард протистоїть ідеям Тілдена у багатьох аспектах. Тілден вважає, що важливо насамперед створити міф, проводячи переосмислення певного об'єкта, однак Говард заявляє, що такий підхід є актуальним для Америки, в якій створення міфу про національну історію працює об'єднавчим фактором для вихідців з різних країн, проте такі міфи ніколи не були метою європейського трактування культурної спадщини.

Серед авторів, що мають справу з трансформацією промислових будівель та промисловою спадщиною, найчастіше згадують імена Бінні, Кінкейда та Стреттона. Минуле показує, що важливим є не лише фізичний контекст подій, а й розуміння цих подій людьми. Аналізуючи традицію археології, започатковану в 1950 році, Стреттон також розглядає, як реновація промислових споруд вплинула на розвиток політичної риторики та містобудування. На думку Стреттона, основним викликом трансформації є знайдення балансу між збереженням та зміною функції [6]. На думку Гамердаллена, вирішальним чинником під час трансформації промислової спадщини є її відповідне сприйняття не лише різними соціальними групами, а й власниками. Під час адаптації промислової будівлі для повторного використання під інші функції часто виникає незгода між можновладцями стосовно збереження чи зміни функції. На це рішення найбільше впливає економічний аспект. Різні зацікавлені кола мають різні думки стосовно збереження, коли справа стосується затрачених коштів. Збереження та зміна також пов'язані з функцією, яка буде відбуватися в промислових спорудах після трансформації. У 1990 р. опубліковано книгу Бінні, Мачіна та Пауела, що має назву «Яскраве майбутнє: перепристосування промислових будівель» [7]. У той час усвідомлення феномену трансформації промислових територій було досить обмеженим, але Бінні намагався донести до широкого загалу можливості повторного використання занедбаних складів та заводів. Було визначено чотири переваги промислових будівель.

По-перше: промислові будівлі створені, щоб жити довго. Їхні стіни капітальні, а підлоги здатні витримувати великі навантаження. Бінні зазначає, що за доброго утримання такі споруди простоять ще багато століть і тому є особливо вигідними для перспективної реновації.

По-друге: будівлі надзвичайно легко піддаються адаптації. Генплан більшості з них є відкритим, тому їх можна реставрувати чи відновлювати для використання під різні функції.

По-третє: трансформовані промислові будівлі накладають цікавий відбиток на розвиток навколишніх територій. Вони одразу ж стають привабливими як для мешканців, так і для бізнесменів, оскільки проживання/розташування в такій будівлі вважається престижним.

По-четверте: розташування промислових територій має досить несподіваний потенціал. Ці території є часто оточені водою та відкритим ландшафтом. Якщо проект трансформації враховує також навколишні території, відновлений ландшафт стає привабливим додатком до основного проекту. Прилеглі території можуть також створити можливість спорудження нових будівель, поряд з основними (рис. 1, 2).

Рис. 1, 2. Розташування житла на території колишніх промислових споруд – газометрів.
Відень, Австрія

Інакше кажучи, перспективна реновація промислових територій створює нові можливості для великомасштабної регенерації.

Аспект регенерації також розглядав Стреттон, який вважав, що трансформація повинна поєднувати збереження будівлі та удосконалювати життєві умови. У наш час регенерація є протилежною післявоєнній, коли увага приділялася лише фізичному відновленню. Теперішнє

покоління використовує наявну містобудівну форму як початкову точку та оновлює її в культурному, соціальному, економічному та природному контексті [6].

Стратегію збереження промислової спадщини як культурної критикують Аткинсон, Кук та Спунер. Вони запевняють, що містобудівне відновлення та міський маркетинг руйнують автентичний вигляд міста. *Сучасне місто виступає на ринку як середовище пустоти і споживання, а історичні будівлі та квартали виступають як відмінні риси в маркетингу. Як результат, «тіньові» елементи міста повинні бути контрольовані та замасковані від інвесторів та туристів* [8]. Покинені промислові території повинні бути приховані, проте стратегія регенерації передбачає можливість їхнього використання для житлової, комерційної функції та функції проведення дозвілля.

Такі стратегічні підходи до певної міри відзначають збереження минулого та промислових будівель як культурної спадщини, що є символічним нагадуванням про минуле. Проте визначена промислова спадщина завжди є вибірковою. Культурна спадщина, яку представляють ці місця, є соціально створена та визначена ідентичність, вибрана фахівцями стратегічного планування для створення бажаного трансформованого образу міста.

Концепція місця

Виразом, що дуже часто обговорюється серед археологів, географів та місто будівельників, є «відчуття місця», що є важливим компонентом «культурної ідентичності». Відчуття місця – це особиста відповідь на середовище, соціальне і природне, яку індивідуум переживає у повсякденному житті і, в ширшому понятті, це може бути сприйняття особою всього регіону, країни чи нації. У середовищній психології місце визначається як сектор, де людський досвід та фізична форма, поєднані разом, створюють унітарний контекст [9]. Література про архітектуру та містобудування також зосереджується на створеній формі середовища, представленій місцями та символічному значенні, що вона має для споживачів, а також наголошує на важливості вживання поняття «*пам'ять*» для означення місця людьми. Пам'ять – це значна частина структури місця, яка означає, як саме люди думають про місце. Здебільшого пам'ять людей про місце та образи місця і визначають саме місце. Ешверс та Грехем [10] розглядають поняття місця відносно часу та культурної спадщини, а також відносно того, як можна трактувати місце в контексті ідентичності. Вони вважають, що концепція культурної спадщини стосується не науки про минуле, а навпаки, визначає, як різні матеріальні вироби, спогади, міфи та традиції можуть бути ресурсами теперішнього. Через це культурну спадщину можна по-різному інтерпретувати в межах будь-якої країни у будь-який час, так само, як і між країнами і крізь час [10]. Проте культурна спадщина може бути одночасно і фактором, що сортує: підсилювати відчуття місця у тих, хто має до неї відношення, але відокремлювати інших. Гайден обговорює проблеми соціального відокремлення, ідентичності та пам'яті, пов'язані з міськими ландшафтами, у публікації «Сила місця: міські ландшафти як громадська історія» [11]. Одною з основних ідей публікації є те, що основні науки мають працювати разом, щоб визначити, *що саме потрібно зберігати для майбутніх поколінь*. У багатьох випадках очевидно, що архітектура як наука ще не навчилася серйозно враховувати соціальні та політичні питання, тоді як соціальна історія розвинулася без урахування простору та дизайну [11]. Це стосується збереження промислових споруд, котрі часто є орієнтирами для місцевої громади, а також уособлюють видатні характеристики архітектури, але борються з негативним позначенням, що стосується промислової діяльності. Питання, «яку саме культурну спадщину варто зберігати» розглянено раніше в контексті праці Говарда, котрий говорив, що розглядаючи одне трактування, ми відмовляємося від інших. Гайден ставить питання «що саме дасть місцевій громаді збереження певної спадщини в певному контексті?». Так сталося, що ідентичність нерозривно пов'язана з такими поняттями, як індивідуальна та колективна пам'ять. Міські ландшафти є своєрідними складами соціальних спогадів через те, як вони формують повсякденне життя людей. Отже, багато громад переконалися на власному досвіді та зрозуміли, що велику частину їхньої колективної пам'яті та ідентичності знищено як результат містобудівного розвитку та оновлення [11].

Зростаюча тенденція повторного використання та збереження промислових споруд є результатом того, як робітничий клас та його культура, враховуючи промислову архітектуру, визнані тим, що варто зберігати. Гайден наголошує на політично свідомому підході до містобудівного збереження та визнає потребу рухатися далі за традиційне архітектурне збереження, відоме перетворенням будівель у музеї чи комерційне житло. Замість того активне досягнення ширших можливостей та використання інноваційних шляхів інтерпретації є можливим кроком вперед.

Висновки

Промислові об'єкти повинні розглядатися не як окремі споруди та твори архітектури, а в контексті розвитку певної громади, та функцій, які вони виконують. Фокусуючи увагу лише на архітектурі будівлі, ігнорують соціальний контекст.

Національний досвід, на жаль, не має аналогів інтерпретації промислових споруд згідно з історичним та соціальним контекстами. Натомість європейські вчені вважають, що на усвідомлення людиною себе через середовище значний вплив має інтерпретація середовища. Інтерпретація культурної спадщини є тим фактором, котрий дає змогу людям більше зрозуміти про них самих та їх оточення. Інтерпретація культурної спадщини є одночасно сортуючим фактором, адже, наголошуючи на одному аспекті, вона відкидає інший.

Промислові території та будівлі якнайкраще підходять для трансформації через свою капітальність, адаптивність, вигідне розташування та привабливість для бізнесменів та мешканців. Основною дилемою проекту трансформації є знайдення балансу між збереженням та зміною функції.

На відміну від європейського досвіду, українські проекти трансформації враховують лише матеріальний чинник, що призводить до ігнорування не лише історичного та соціального значення споруди, але і елементи дизайну, які мали би бути впроваджені в процесі трансформації, відсутні. Під час трансформації територій та споруд, які є промисловою спадщиною, важливим є не цінність самої споруди, а вплив, який буде мати її інтерпретація на середовище, людей, розвиток інфраструктури.

1. *English Heritage Power of Place: The Future of the Historic Environment* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.english-heritage.org.uk/server/show/ConWebDoc.42> [Останній перегляд 10. 06.2006]
2. F. Tilden. *Interpreting Our Heritage/The University of North Carolina Press.- NC.: Chapel Hill Books, 1977.*
3. *Interpretation Canada Home Page Interpretation Canada: An Association for Heritage Interpretation* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interpcan.ca/new/> [Останній перегляд 22.08.2006].
4. P. Howard *Heritage: Management, Interpretation, Identity.* – London: Continuum, 2003.
5. *English Heritage People and Places: A Response to Government and the Value of Culture* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.english-heritage.org.uk/upload/pdf/Peopleandplaces_booklet.pdf [Останній перегляд 22. 08. 2006].
6. M. Stratton *Industrial Buildings: Conservation and Regeneration.* – New York: E & FN Spon, 2000.
7. M. Binney, F. Machin, K. Powell *Bright Future: The Re-Use of Industrial Buildings.* – London: SAVE Britain's Heritage, 1990.
8. D. Atkinson, S. Cooke, D. Spooner *Tales from the Riverbank: Place-marketing and Maritime Heritages.* - *International Journal of Heritage Studies.* Vol. 8, (1), pp. 25 – 40, 2002.
9. L. Castello *City & Time and Places: Bridging the Concept of Place to Urban Conservation Planning.* *City & Time* Vol. 2, (1). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ct.ceci-br.org/novo/revista/viewarticle.php?id=39&layout=abstract> [Останній перегляд 24.08.2006].
10. Gregory Ashworth, Brian Graham and John Tunbridge. *Pluralising Pasts: Heritage, Identity and Place in Multicultural Soci.* – UK.: Pluto Press, 2007.